

PROBLEM PERIODIZACIJE HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI NA PRIJELAZU IZ 18. U 19. STOLJEĆE

S OSOBITIM OBZIROM NA KAJKAVSKO STVARALAŠTVO

Miroslav Šicel

Gotovo sve dosadašnje književno–povijesne studije kao i povijesti hrvatske književnosti dosljedno su 18. stoljeće promatrale kao više, manje cjelovito kulturno i književno razdoblje i obilježavale ga — povodeći se, dakako, za europskim literarnim procesima i uzorima — kao epohu *prosvjetiteljstva*. Tako se poslije Đure Šurmina¹ i Dragutina Prohaske² koji tokove hrvatske književnosti od njenih početaka pa sve do ilirizma periodiziraju u svega tri veće cjeline, po kojima 18. stoljeće pripada drugoj fazi od srednjega vijeka pa sve do tridesetih godina 19. stoljeća, javlja Branko Drechsler Vodnik, prvi značajniji povjesnik hrvatske književnosti³, koji uvodeći periodizaciju čitavo 18. stoljeće sagledava pod zajedničkim terminom: *prosvjetiteljstvo*. I njegov učenik Antun Barac također periodizira hrvatsku književnost po stoljećima, pa i 18. vijek gleda kao jedinstvenu epohu obilježenu prosvjetiteljskim tendencijama.⁴ Slično postupa i Slavko Ježić u svojem povijesnom pregledu hrvatske književnosti⁵ imenujući 18. stoljeće (zaključno s Titušem Brezovačkim) kao razdoblje *racionalizma i narodnog prosvjećenja*. I u novije, poslijeratno vrijeme, Mihovil Kombol, u dosad najboljoj sintezi hrvatske književnosti starijih razdoblja do preporoda,⁶ svjestan da nije nimalo jednostavno etiketirati, ni u stilskom, ni u bilo kojem drugom smislu to razdoblje — tek u toku svoje analize 18. stoljeće naziva u osnovi »stoljećem racionalizma i prosvjećenosti«, da bi kao posebni korpus izdvojio prve decenije 19. stoljeća jednostavno nazivom *Sjeverna Hrvatska uoči preporoda*. Rafo Bogišić pak u trećoj knjizi *Povijesti*

hrvatske književnosti⁷ pod zajedničkim imenom Književnost prosvjetiteljstva obuhvaća isto cijeli 18. vijek (također završavajući s Titom Brezovačkim), a Ivo Frangeš u najnovijoj Povijesti hrvatske književnosti⁸ piše o književnosti racionalizma i predromantizma u 18. stoljeću — ostavljajući Tituša Brezovačkog počecima slijedećeg razdoblja: dobu romantizma i ilirizma — zapravo pretpreporodnim gibanjima.

Većina se literarnih povjesnika, dakle, u osnovi slaže: 18. stoljeće cjelovit je literarni period označen, vrlo indikativno, neliterarnim terminima: prosvjetiteljstvo, racionalizam, jozefinizam — dok se prva tri desetljeća 19. stoljeća, pred pojavu ilirskog pokreta opisuju tek nazivom: književnost uoči preporoda.

Pokušamo li, međutim, pažljivije promotriti stvarne procese unutar hrvatskih i političkih, i društvenih, kao i kulturnih, književnih i znanstvenih procesa koji su tijekom 18. i početkom 19. stoljeća u nas nerazdvojivi, neće nam biti teško uočiti činjenicu da hrvatska književnost u odnosu prema europskoj iz poznatih, neliterarnih, već političko-povijesnih razloga — kasni i ponešto se u svojim tokovima, drugačije ponaša. Ta atipičnost razvoja hrvatske literature spram europskih strujanja upravo će se tijekom 18. stoljeća (a trajat će to sve do pred kraj 19. stoljeća), i najvidljivije početi očitovati.

Prije svega poznato je da je to vrijeme nevjerojatne rascjepkanosti hrvatskih zemalja: »(...) Neposredno prije utruća Republike sv. Marka« — piše Ivo Frangeš u svojoj povijesti književnosti sažetu karakteristikom: (...) hrvatski narod živi (dakle): u mletačkoj Dalmaciji, u turskoj Bosni i Hercegovini, u Dubrovačkoj republici, u Istri, u civilnoj Hrvatskoj, u vojnoj Hrvatskoj, da i ne govorimo o različitostima uprava u Slavoniji, u Rijeci, u Međimurju (...)«.

Dodajmo svemu tome činjenicu da Dubrovačka Republika definitivno zatamnenje svoga dvostoljetnog književnog sjaja doživljuje 1806. godine ulaskom Francuza u grad, dok se Slavonija nakon turskog poraza 1699. kao i Dalmacija godinu dana poslije pada Venecije (1797) nalaze u čvrstom zagrljaju austrijske monarhije, u kojoj prosvijećeni apsolutizam (jozefinizam) s kraja stoljeća sve narode carevine polagano, ali sigurno vodi k pokušajima totalne germanizacije. Ali ne treba istovremeno zanemariti i činjenicu da unatoč apsolutističkom pritisku, odjeci francuske revolucije koji su bitno pridonijeli kasnijem razvoju i hrvatske politike i književnosti, već i sada, krajem stoljeća, ne samo u krajevima gdje su se našli Francuzi — u Dalmaciji prije svega — nego i na krajnjem sjeveru Hrvatske dolaze do izražaja: prisjetimo se dviju kajkavskih (ZAPRAVO DVIJU VARIJANATA!) pjesama anonimnih pjesnika s kraja 18. stoljeća koje su pobudile priličnu pozornost i uznemirenost u ovim krajevima. Riječ je o pjesmama »Paškvil« i »Fama volat«.⁹ Naime, nema nikakve sumnje da se u obje pjesme nameću kao temeljne teme demokratske ideje francuske revolucije, kao i osuda feudalnog društvenog sustava.

Konkretno, pjesma »Paškvil« započinje izrazito afirmativnom pohvalom Francuzima: »Zakaj išli bi Horvati/Prot Francuzu vojovati,/Ki vas nigdar ni bantuval,/Kak vas vsaki bu valuval«. A odmah iza toga indirektno je upućena i kritika odnosa feudalca prema kmetu, kad autor obrazlaže zašto su mu Francuzi simpatični: »Nit je vaše hiže spalil,/Nit na polje kad navalil, Vašu marhu ni odgonil,/Žene vaše ni oskrunil«. A nakon tog svojevrsnog uvoda slijedi, posve u duhu prosvjetiteljske tendencije i tumačenje glavne ideje revolucije: »Francuz za ves svet vojuje,/Navuk njegov to valuje;/Branil muže i purgare,/Samo tere vse hahare./Vsem pravicu jednu daje,/Plemenščinu ne spoznaje,/Ar smo veli vsi jednoga/Pokoljenja človeškoga«. Nabrajajući dalje sve pozitivne strane ideja revolucije, autor će i poseban naglasak staviti i na kritiku višeg svećenstva: »Zatre Francus kanonike,/Je vse takve duhovnike,/Ki su samo zato bili,/Da su dobro jeli, pili./Nikaj opčini hasnili,/Vnogem krivice včiniili,/Puce, žene kvarili, malo Boga molili«, itd. sve to, dakle, govori o otvorenim simpatijama prema idejama francuske revolucije i začuđujućem izražavanju vrlo slobodarskih misli za ono vrijeme!

I dok tako Hrvatska s jedne strane živi zapravo u svojim pojedinačnim političkim segmentima, međusobno odvojenim, u književnosti, pisanoj čak na tri književna jezika, situacija je slijedeća: najuspješnija razdoblja dubrovačke književnosti već su polovicom 18. stoljeća prošlost: dio »rasute baščine«. Ostali su tek odjaci Gundulićeva i Bunićeva baroka kao i ostalih pjesnika s kraja 17. i početka 18. stoljeća, istina, bez snage svojih prethodnika, no ipak vidljivi gotovo do kraja 18. stoljeća. Najbolji je primjer poezija Đure Hidže, pjesnika koji se odgojio na poetskoj tradiciji dubrovačkih pjesnika, kontinuirajući direktno u svojim stihovima ljubavnu čak i pomalo senzualnu motiviku i predbaroknih, i renesansnih pjesnika. A odjeka tradicionalne dubrovačke poezije moguće je zamijetiti i u jednog od posljednjih dubrovačkih poeta na prijelazu stoljeća: Marka Bruerovića.

Bilo je to primjetljivo vrijeme uspona znanosti (najrječitiji primjer su Dubrovčanin Ruđer Bošković, a u Slavoniji Matija Petar Katančić, da spomenem samo ovu dvojicu) a uvjerljivog pada književnosti. Ipak završetak dviju književnih epoha — renesanse i baroka — krasi i s druge strane Dubrovnika, u sjevernoj Hrvatskoj, značajno djelo: poznata zbirka »Pesme horvatske« Katarine Patačić¹⁰ — također iz druge polovice 18. stoljeća i s ne malo dodira s talijanskim poetskim uzorima: zbirka, naime, predstavlja lirski ljubavni kanconijer pisan u petrarkističkoj maniri, ali i sa slutnjom određenih baroknih elemenata, kako je to uočila i Dunja Fališevac, napominjući da se radi o jednostavnim »(...) gotovo pučkim pjesmama, ali s temom barokne proveniencije koji bismo mogli odrediti kao pučki barok toliko karakterističan za kajkavsku književnost«.¹¹ Konačno, da bismo upotpunili sliku različitih stilskih obilježja ovog razdoblja, posebno prve polovice 18. stoljeća, koja nam ustvari ne daje pravo da već od samog početka stoljeća govorimo o jednom književ-

nom periodu (a ponajmanje epohi prosvjetiteljstva!) podsjetimo da u tom vremenu nastaje i jedno od najljepših baroknih djela hrvatske književnosti »Sveta Rožalija, panormitanska divica« Slavonca Antuna Kanižlića, tiskom izdana 1780. godine, ali nastala nešto ranije. Sve to činjenično govori o različitosti i bogatstvu pristupa književnoj tematici, ali bez naročito istaknutog jednog stilsko-formacijskog kompleksa koji bi označio ozbiljni zaokret od stilskih tokova naslijeđenih iz 16. i 17. stoljeća.

Ustvari, na osnovi svih ovih činjenica moglo bi se ustvrditi slijedeće: sve do polovice 18. stoljeća u hrvatskoj književnosti, pisanoj i kajkavskim, i štokavskim, i čakavskim književnim jezikom, nema praktički značajnijih pojava prosvjetiteljskih ideja kao ni literarno-prosvjetiteljskih koncepcija. Vrijeme je to, već smo napomenuli, vrlo raznorodnih sukobljavanja uglavnom tradicionalnih stilova od petrarkističke manire preko baroka i rokoka, sve do klasicističkih oblika i, posebno, tema koje ponovno oživljuju tokom druge polovice 18. stoljeće naročito uočljive u djelima pisanim na latinskom jeziku (Stay, Rajmundo Kunić).

Tako je posve evidentno da tek polovicom 18. stoljeća započinje otvorenije, organiziranije i dosljednije razvijanje prosvjetiteljstva, odnosno racionalizma i kao svjetonazora i kao političke opcije, što će, naravno, svoj temeljni odjek doživjeti prije svega u literaturi. Važno je pri tome napomenuti da su ti počeci vezani prvenstveno uz pučki svjetonazor: mada možemo sa sigurnošću ustvrditi kako je izvorište svih bitnih događaja u hrvatskoj kulturi i književnosti, jezičnim pitanjima posebno, direktno ili indirektno vezano uz ime Pavla Rittera Vitezovića, tog našeg, kako ga prozvaše »pankroatiste« (»Croatia rediviva« izlazi 1700!) — ipak glavni nosioci, odnosno začetnici novopis, prosvjetiteljskog svjetopogleda dolaze uglavnom, iz redova pučana: Kačićeva po cijeloj Hrvatskoj rasprostranjena pjesmarica »Razgovor ugodni naroda slovinskoga« iz 1756. godine te Reljkovićev »Satir iliti divji čovik« iz 1762. granična su pojava kojom treba započeti obilježavati ozbiljnije period prosvjetiteljstva u hrvatskoj književnosti — jer upravo ta djela sadrže dvije bitne karakteristike prosvjetiteljskog nazora: didaktizam i odgojnu funkciju pisane riječi. Paralelno s tim, a to nije nimalo slučajno, upravo u to vrijeme započinje i bitka za jedinstveni jezik i pravopis, odnosno za shvaćanje jezika kao bitnog pokazatelja hrvatskog nacionalnog identiteta. Poslije Budinića i Bartola Kašića, tu je i opet Pavao Ritter Vitezović, po svojim idejama direktni preteča ilirizma, a da i ne spominjemo koliko se značajnim jezično-znanstvenim priložima, leksikografskim i rječničkim blagom obogaćuje ova druga polovica 18. stoljeća: od Della Bellina Rječnika (još iz 1728) i Belostenčeva »Gazophilaciuma« (1740) do Sušak-Jambrešićeva »Lexikona« (1742) i trojezičnog rječnika (»Lexikon latino-italico-illyricum«) Stullijeva, 1801, 1806, 1810) — koji su svi utirali puteve Gajevim i njegovih sljedbenika jezičnim reformskim potezima, ali su imali i dalekosežnih pozitivnih posljedica na razvoj hrvatske književnosti tijekom 19. stoljeća.

Ako smo, dakle, činjenično pretpostavili gdje su stvarni počeci epohe nazvane razdobljem prosvjetiteljstva, a to je, očito, tek od početka druge polovice 18. stoljeća, drugo je pitanje, kada završava taj period.

Obilježimo li pojmom perioda — po suvremenim teorijama — takav vremenski odsjek u kojemu, po Welleku, na primjer, »(...) vlada sistem književnih normi, standarda i tendencija (...)« naći ćemo se u najmanju ruku u nedoumici kad je riječ o hrvatskoj književnosti: naime, sve što se u literaturi hrvatskoj događa na prijelazu stoljeća, uglavnom ne sadrži ni najosnovnije elemente književnosti, odnosno književnosti u smislu estetske, stilske kategorije, po kojima bismo to razdoblje mogli, u određenom vremenskom slijedu od — do, promatrati kao stilsko–formacijski sustav zajedničkog nazivnika.

Činjenica je da prijelaz stoljeća obilježava totalnu stagnaciju u književnom stvaralaštvu: vidjeli smo, u Dubrovniku književnu riječ potiskuje nalet znanosti, slavonska književnost, izuzev svijetle ličnosti Kanižličeve, i tek ponekog bljeska Katančićeva, Došena, i još ponekog, nema pisca književno vrijednog po estetskim, literarnim mjerilima. Sve do pred kraj 18. stoljeća i kajkavska književnost koncentrirana u okvirima banske Hrvatske, koliko god uspješna na području leksikografsko–rječničke problematike, »književno«, poslije Frankopana, i dijelom Zrinskog i Vitezovića, životari u sadržajima svakodnevnih praktičnih tekstova uglavnom duhovnog, nabožnog karaktera bez literarne vrijednosti. Nešto je samo bolja situacija s kajkavskim pjesmaricama u kojih se može pronaći ponešto ljupkih pejzaža, svjetovnih ljubavnih i vinskih pjesama. A ipak, ta književnost postaje centralnom i dominantnom u hrvatskoj literaturi na prijelazu stoljeća!

»(...) Hrvatsku su na početku 19. vijeka politički predstavljali kajkavski krajevi, a isto su tako kajkavski pisci važili kao jedini zastupnici hrvatske književnosti u pravom smislu (...)«. Tim riječima Antun Barac započinje svoju, nažalost, nedovršenu povijest hrvatske književnosti.¹²

Riječ je, dakle, o stvaralaštvu na kajkavskom književnom jeziku »uoč prepорода«, da upotrijebimo tu sintagmu većine naših književnih povjesničara, koji na taj način indirektno tvrde kako se zapravo radi o nekakvom međuperiodu, »vakumu« između epohe prosvjetiteljstva i hrvatskog književnog prepорода.

Da li je to baš tako? Pogledajmo što se u to vrijeme, na početku stoljeća, događa u hrvatskoj književnosti. Najagilniji su, nesumnjivo, zagrebački bogoslovi koji kontinuiraju putem kazališnih sjemenišnih družina još u 18. stoljeću započeto djelovanje, nažalost, s prevedenim, ponajvećim dijelom, njemačkim dramskim tekstovima. Ipak, iz njihove sredine poizišlo je najznačajnije ime na prijelazu stoljeća: Tituš Brezovački, jedini izvorni dramski stvaralac tog vremena, pisac koji, praktički, nastavlja prosvjetiteljsku misao 18. stoljeća, pa se neće biti teško složiti s Mihovilom Kombolom koji će za Brezovačkog reći da je »(...) po svojem načinu

mišljenja, i po čitavom duhovnom sustavu čovjek racionalnog osamnaestog stoljeća (...).¹³

Nastavak prosvjetiteljske misli i ideje očigledan je i kod drugih kulturnih djelatnika tog doba: Tomo Mikloušić, pa čak i Jakob Lovrenčić, pisac poznatog »Petrica Kerempuha« po uzorku Tilla Uilenspiegela — u osnovi djeluje moralistički, a to znači odgojno, i u krajnjoj liniji i opet prosvjetiteljski.

No, u isto vrijeme, atipičnost razvoja hrvatske književnosti u svojim procesima pokazuje doista posebnost svog razvoja. Naime, već krajem stoljeća — vidjeli smo — u »Paškvilu« i »Fami vocat« — otvara se nova stranica: početak odjeka francuske revolucije i začeci nastupa građanskog društvenog staleža, koji će, polazeći u biti od temeljnog romantičarskog principa kako je jezik osnova i bit nacionalnog bića i njegova identiteta, upravo na tom području najviše napraviti: spomenimo one najznačajnije koji aktiviraju nastojanja Kašića i Vitezovića: biskupa Maksimilijana Vrhovca: on 1813. poziva svećenstvo da prione prikupljanju narodnog blaga: mladog trgovca Josipa Šipuća, koji će još ranije, 1796. u knjižici »Temelj žitne trgovine« iz posve trgovačko–praktičnih razloga zatražiti utemeljenje jednog konverzacijskog jezika: »Kajti naš narod (...) z nikakvum regulom do konačno još neimade, kakvog dijalektuša vsaki u pisanju knjig držati bi se moral (...)« — sve do pisca naše himne Antuna Mihanovića, koji će 1815. napisati knjižicu s indikativnim naslovom: »Reč domovini od hasnovitosti pisanja vu domorodnem jeziku«. Dodajmo tome Gaja, Derkosa, Babukića i druge, pa ćemo lako zaključiti kako ta generacija prije svega teži za praktičnim rješenjima hrvatskog pitanja u najširem značenju te riječi, i to u prvom redu ujedinjenjem u jednom književnom jeziku. Ta, naime, generacija svoj »književni« rad podređuje u potpunosti težnji i naporima za obranom od odnarođivanja, odnosno stvaranju temeljnih pretpostavki za konstituiranje moderne hrvatske nacije, i to utilitarnim, didaktičkim, odgojno–moralnim, dakle i opet prosvjetiteljskim tendencijama i shvaćanjima funkcije i smisla literature.

Klasični je primjer »Kip domovine leta 1831« Pavla Štoosa, jednog od posljednjih kajkavskih pjesnika pred početak ilirskog pokreta: njegov vapaj i poznata konstatacija: »Vre i svoj jezik zabit Horvati/Hote, ter drugi narod postati«/ — i nije ništa drugo do opomena i poziv da je kucnuo zadnji trenutak da se Hrvati trgnu iz letargije i počnu aktivno djelovati na buđenju vlastite nacionalne svijesti. No još je nešto vrlo značajno: mada je novoštokavština preuzela 1836. ulogu standardnog književnog jezika (jedino se ne da Ignac Kristijanović!) i prva godišta »Danice ilirske«, sve do četrdesetih godina, kontinuiraju prosvjetiteljsku viziju, no sada povezanu s problemom nacionalnog romantičarskog osvješćivanja i traženja uzora u barokno–klasicističkoj tradiciji dubrovačkoj (»Danica« je puna dubrovačkih pjesnika, od Gundulića nadalje) kao jedino mogućem izboru za nasljedovanjem štokavskog književnog izraza. Ovdje treba posebno istaći jednu, naoko, para-

doksalnu činjenicu: iako su ilirci na čelu s Antunom Mihanovićem (1817. je u Veneciji pronašao rukopis Gundulićeva »Osmana«, te Ivanom Mažuranićem, koji je sjajno nadopunio 14. i 15. pjevanje »Osmana«, isticali Gundulića kao pjesnički uzor, gotovo bismo mogli reći kao bitno izvorište suvremenoj, tek u začecima nastajaloj književnosti pisanoj novoštokavštinom — ipak, u osnovi, ti pisci ne prihvaćaju, pišući vlastite tekstove, Gundulićeva barokno–klasicistička stilska obilježja! Naime, od Vraza pa nadalje, većina pjesnika Gundulićevu klasicizmu pretpostavlja jezik i stil narodne, usmene književnosti. Postavlja se, dakle, logično pitanje: zašto onda toliko prezentiranja Gundulića u »Danici« i pozivanja na njega, odnosno što su to ilirci stvarno prihvatili od tog velikog Dubrovčanina. Odgovor je samo jedan: blisko im je bilo njegovo idejno, svjetonazorsko opredjeljenje. Riječ je o — u političkom smislu — specifičnoj slavenskoj viziji pjesnikovoj, kao i moralnoj viziji pobjede dobra nad zlim. (Usporedba »Osmana« i »Smrti Smail age Čengića« to će najbolje potvrditi!). Najbliža je pak shvaćanjima iliraca bila Gundulićeva himna slobodi, te shvaćanje domovine kao idile, skladne sloge i harmoničnog odnosa između prirode i čovjeka. Gundulićeva dubrava preselila je u ovo vrijeme prosvjetiteljstva u Mihanovićevu »Horvatsku domovinu«! Stoga je posve u pravu književni povjesničar Ivo Frangeš kad ustvrdi kako »(...) slobodu ilirci vide kao (Gundulićevu) Dubravu, iz dva razloga; jer je Dubrovnik simbol slobode i u slobodi ostvarena kulturnog napretka; i jer je dubrava šuma, gaj vila i sloge (a nije presmiono i pretpostaviti da ta »gajska« momonimija godi neprikrivanoj taštini Gajevoj!)«, i dalje: »Cjelokupna književnost iliraca i ne čini drugo nego pjeva Gundulićevu Dubravu, slobodu; a prije svega najprisniju vezu s rodnom grudom (...). Dodajmo tome da književni žanr b u d n i c e koji prevladava u »Danici«, nije ništa drugo nego racionalistički, predromantičarski oblik prosvjećivanja — i ta činjenica, ti procesi suprotni onim europskim, predstavljaju simbiozu, a ne razlaz romantizma s klasicizmom. Uz istodobnu prosvjetiteljsku poruku, možemo reći da smo utvrdili tipične oznake netipičnog razvitka hrvatske književnosti u odnosu prema europskim, sve do pojave Mažuranićeve »Smrti Smail age Čengića« i Vraza, te naročito kruga oko časopisa »Kolo« (1842) — koji će pokrenuti pitanje književnosti kao literarne kategorije, dakle kao umjetnosti riječi.

Zaključno, možemo ustvrditi kako je doista vrijeme na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće, ili još određenije od pedesetih godina 18. do četrdesetih godina 19. stoljeća, vrlo složeno u svakom pogledu: od političkih i društvenih situacija i mijena: podsjetimo se samo da je to doba francuske revolucije i strogog jozefinizma (ovog posljednjeg naročito prisutnog na našim prostorima) — do kulturnih i znanstvenih pregnuća. Jedno je jasno kad je riječ o hrvatskoj književnosti: doba je to prilično nesklono literarnom stvaralaštvu. Društvene i političke prilike uvjetovale su da se i književnost morala gotovo u potpunosti podrediti ciljevima što ih je zacrtavalo tek

probuđeno građansko društvo. Prosvjetiteljstvo, racionalizam, s jedne, duh narodnosti, s druge strane, neprestano se isprepleću u književnim pokušajima dvaju naraštaja: onog koji je u literaturu ulazio u pedesetim, šezdesetim godinama 18. stoljeća i koji predvode Relković i Kačić, te najtalentiraniji među njima, malo mlađi Tituš Brezovački, kao glavni nositelji prosvjetiteljsko–odgojnih tendencija, a kojima se pridružuju i posljednji odjeci baroknog i rokoko izraza, primjerice Kanižlić i Katarina Patačić — te onog naraštaja koji predvode ilirci s Gajem na čelu početkom tridesetih godina 19. stoljeća kao nosioci novih svjetonazora građanskog mladog društva: težnji za ostvarivanjem moderne hrvatske nacije.

Činjenica je, međutim, da bez obzira na složenost literarnih i uopće kulturnih procesa, sukobljavanja ideja nacionalističkih, prosvjetiteljskih i sentimentalističko–romantičarskih (ove posljednje se javljaju na samom kraju tridesetih godina 19. stoljeća) da je, u osnovi, tijekom cijelog tog u svojoj složenosti jedinstvenog perioda, od 1750. do 1840, po prilici, prevladavala u nas p u č k a varijanta prosvjetiteljstva: Kačić i narodna pjesma, najčešće u funkciji narodnog osvješćivanja, ostaju temeljno izvorište u hrvatskoj književnosti sve do Mažuranića. Zato mi se čini i najlogičnijim da i sa stajališta periodizacije ovo razdoblje omeđeno već spomenutim godinama (1750–1840) promatramo kao jedinstvenu cjelinu, kao epohu p r o s v j e t i t e l j s t v a (racionalizma) u hrvatskoj književnosti. Naime, tek nakon četrdesetih godina nastupa novi period na koji će se moći početi primjenjivati i literarni kriteriji i otvoriti putevi pojavi Augusta Šenoa, pisca koji je uistinu ostvario prvi naš pravi književni kanon 19. stoljeća.

BILJEŠKE

- ¹ Đuro Šurmin: Povijest književnosti hrvatske i srpske, Zagreb, 1921.
- ² Dragutin Prohaska: Pregled savremene hrvatske književnosti, Zagreb, 1921.
- ³ Branko Vodnik: Povijest hrvatske književnosti (knj. I) (Od humanizma do podkraj 18. stoljeća), Zagreb, 1913.
- ⁴ Antun Barac: Jugoslavenska književnost, Zagreb, 1954.
- ⁵ Slavko Ježić: Hrvatska književnost od početka do danas (1100–1941), Zagreb, 1944.
- ⁶ Mihovil Kombol: Povijest hrvatske književnosti do narodnog preporoda. Zagreb, ¹1945, ²1961.
- ⁷ Rafo Bogišić: Književnost prosvjetiteljstva. U knjizi: Povijest hrvatske književnosti, knj. 3 (Od renesanse do prosvjetiteljstva), Zagreb, 1974.

⁸ Ivo Frangeš: *Povijest hrvatske književnosti*, Zagreb, 1987.

⁹ Vidi: Olga Šojat: O dvjema kajkavskim revolucionarnim pjesmama s kraja osamnaestog stoljeća. »Croatica«, I, sv. I, Zagreb, 1970, str. 211–236, te Miroslav Šicel: Odjeci ideja francuske revolucije u književnosti sjeverozapadne Hrvatske u predilirsko doba. »Nastava povijesti«, Zagreb, br. 4, 1989, str. 206–216.

¹⁰ Vidi: »Pesme horvatske«, Katarina Patačić: Pretisak, 1990.

¹¹ Dunja Fališevac: Pesme horvatske Katarine Patačić. »Kaj« XXIV, Zagreb, br. 5–6, 1991, str. 30–34.

¹² Antun Barac: *Hrvatska književnost od preporoda do stvaranja Jugoslavije*. Knj. I: *Književnost ilirizma*. Zagreb, 1954.

¹³ Cit. djelo.